

راهکارهای اجتماعی پیشگیری از اعتیاد

علی خون‌چمن*

مقدمه

اعتیاد و سوءمصرف مواد مخدر، پدیده‌ای است که موجب از بین رفتن جامعه توانمند می‌شود. جامعه توانمند، جامعه‌ای مبتنی بر اصول و ارزش‌های اسلامی است. افراد در چنین جامعه‌ای نه تنها در برابر نیازها و گرفتاری‌های دیگر افراد جامعه دینی خویش بی‌تفاوت نیستند؛ بلکه به دنبال کمک و رفع مشکلات آنان هستند. چنین جامعه‌ای از حمایت واحدهای اجتماعی مختلفی همچون خانواده‌ها، گروه‌های خویشاوندی و گروه‌های همسایگی برخوردار است و هنجارهایی روشن برای مشارکت فعال و همکاری آن‌ها در زندگی و امور اجتماعی دارد. بنا بر تحقیقات، میان دینداری و آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی، رابطه معکوسی وجود دارد؛^۱ بدین معنا که با افزایش دینداری، وقوع انحرافات اجتماعی کمتر می‌شود؛ زیرا اسلام با طرح اموری همچون آداب همسایه‌داری، صله ارحام، تکافل اجتماعی، مسئولیت‌پذیری، احسان و نیکوکاری، خدمت به دیگران، امر به معروف و نهی از منکر، همگان را به پرهیز از تغافل و بی‌تفاوتی نسبت به یکدیگر سفارش نموده است؛ چنانکه رسول خدا ﷺ فرموده است: «كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»^۲ همه مسلمانان در جامعه، نسبت به دیگر افراد مسؤل هستند». از این رو افراد باید شریک درد یکدیگر باشند تا افراد جامعه در برابر ناهنجاری‌هایی مانند اعتیاد مصونیت داشته باشند؛ زیرا مصونیت‌سازی همه افراد جامعه، به معنای نجات همه جامعه است:

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی.

۱. ر.ک: محمدباقر آخوندی، «تأثیر مراتب دینداری بر کاهش انحرافات اجتماعی در آموزه‌های قرآن»، انسان‌پژوهی دینی، ص ۹۸؛ بیستون عزیزی و دیگران، «بررسی ارتباط دین‌داری با ارتکاب به جرم در میان جوانان ورزشکار»، فصلنامه اخلاق، ص ۱۸۴.

۲. محمد بن محمد شعیری، جامع الأخبار، ص ۱۱۹.

«وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا»^۱. بنابراین جامعه در برابر همه افراد خود مسئول است. این مسئولیت، قالب و شیوه‌های متعددی دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

۱. نظارت عمومی یا امر به معروف و نهی از منکر

انسان، موجودی اجتماعی است؛ به‌گونه‌ای که از رفتار دیگران متأثر می‌شود و بر دیگران تأثیر می‌گذارد. بی‌توجهی به سرنوشت دیگران، بی‌اعتنایی به سرنوشت خویش است.^۲ از همین روست که بی‌توجهی واحدهای اجتماعی به پدیده اعتیاد، موجب فراگیری این پدیده در جامعه می‌شود؛ چنانکه امام صادق علیه السلام فرموده است: «مَا أَقْرَبَ قَوْمٍ بِالْمُنْكَرِ بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ لَا يَغْيُرُونَهُ إِلَّا أَوْشَكَ أَنْ يُعَمَّهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِعِقَابٍ مِنْ عِنْدِهِ»^۳ هر گاه مردمی در برابر زشت‌کاری‌هایی که در میان‌شان صورت می‌گیرد، دم فرو بندند و آن را تغییر ندهند، زود باشد که خداوند بلندمرتبه کیفر خود را شامل همه آنان سازد».

امروزه پیشگیری از مصرف مواد مخدر و مقابله با آن به عنوان مسئله‌ای اجتماعی، به بحرانی جهانی تبدیل شده و پیچیدگی و چند بُعدی بودن آن، مقابله با آن را نیازمند مسلح شدن به دانش لازم و به‌کارگیری اقداماتی کرده است. طی دهه‌های گذشته، این واقعیت به تدریج پذیرفته شده است که اگر قرار باشد فایده برنامه‌های توسعه اجتماعی و انسانی به مردم برسد، مردم باید نقش مهم و اساسی در این فرایند ایفا کنند.^۴ بنابراین جامعه باید به سمتی حرکت کند که از ناهنجاری‌ها جلوگیری شود. یکی از راه‌های پیشگیری از اعتیاد، نظارت عمومی است که در آموزه‌های دینی با عنوان امر به معروف و نهی از منکر یا کنترل اجتماعی یاد شده است. بر اساس تحقیقات هر گاه کنترل اجتماعی در جامعه افزایش یابد، انحرافات اجتماعی مانند اعتیاد کاهش می‌یابد.^۵ از این روست که اسلام برای پیشگیری از مفسدات اجتماعی مانند اعتیاد، امر به معروف و نهی از منکر را به عنوان «راهکار پیشگیری از اعتیاد» ارائه داده است؛ زیرا با استفاده از این فریضه می‌توان جامعه‌ای سالم به وجود آورد؛ چنانکه امام باقر علیه السلام فرموده است:

إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ سَبِيلُ الْأَنْبِيَاءِ وَ مِنْهَاجُ الصُّلَحَاءِ فَرِيضَةٌ عَظِيمَةٌ

۱. مانده: ۳۲.

۲. محمد علینی، سرمایه اجتماعی در آموزه‌های اسلامی، ص ۲۸۳.

۳. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۹۷، ص ۷۸.

بِهَا تُقَامُ الْفَرَائِضُ وَ تَأْمَنُ الْمَذَاهِبُ وَ تَحِلُّ الْمَكَائِبُ وَ تُرَدُّ الْمَظَالِمُ وَ تُعْمَرُ الْأَرْضُ وَ يُنْتَصَفُ مِنَ الْأَعْدَاءِ وَ يَسْتَقِيمُ الْأَمْرُ؛^۱ همانا امر به معروف و نهی از منکر، راه انبیا الهی و شیوه صالحان است. وظیفه بزرگی است که به برکت آن، سایر واجبات، برپا و راه‌ها، امن و کسب و تجارت، حلال و ظلم و تجاوز، دفع و زمین، آباد و اعاده حق بر گردن متجاوز گذارده می‌شود و همه کارها سامان می‌پذیرد.

اسلام افراد،^۲ خانواده‌ها^۳ و جوامع^۴ را به انجام این فریضه موظف کرده است و جامعه‌ای را بهترین می‌داند که این فریضه در آن اجرا شود.^۵

فراهم شدن زمینه‌های نظارت همگانی بر گفتار و رفتار یکدیگر و اقبال مردم به این فریضه، ضامن سلامتی و دوام جامعه است و زمینه ایجاد هر گونه انحراف اجتماعی را محدود و کنترل می‌کند.^۶ اسلام با نگرشی اجتماع‌محور می‌خواهد همه افراد جامعه به‌گونه‌ای تربیت شوند که در برابر رفتار یکدیگر احساس مسئولیت کنند؛ زیرا سعادت دنیوی و اخروی افراد جامعه، به یکدیگر مرتبط است و بر این پایه، نقش امر به معروف و نهی از منکر ممتاز و برجسته است.^۷ یکی از مسئولان نیروی انتظامی می‌گوید:

این فریضه الهی به ما تکلیف می‌کند که فضیلت‌ها را در جامعه بر پا کنیم، نیکی‌ها را پاس بداریم و هیچ‌گاه در برابر آن‌ها سکوت نرزیم. در همان حال از ما می‌خواهد به موقع و با رفتاری شایسته، رذیلت‌ها و کردارهای بد را به هم گوشزد کنیم و از کنار آنان به راحتی و با بی‌اعتنایی نگذریم. اگر هر یک از ما، یکدیگر را از پیامدهای ناگوار فردی و اجتماعی کارهای ناشایستی چون روی‌آوری به مواد اعتیاد آگاه کنیم، گرایش به رفتارهای ضد اخلاقی در جامعه کاهش می‌یابد و از اشاعه مفاسد اجتماعی جلوگیری می‌شود.^۸

۱. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۵۶.

۲. توبه: ۷۱.

۳. لقمان: ۱۷.

۴. آل عمران: ۱۰۴ و ۱۱۰.

۵. آل عمران: ۱۱۰.

۶. محمدرضا جواهری، «امر به معروف و نهی از منکر و نظارت همگانی از نظر امیر مؤمنان علی (علیه السلام)»، زبان و ادبیات، ص ۸۰۰.

۷. مرکز فرهنگ و معارف قرآن، دائرةالمعارف قرآن کریم، ص ۳۴۳ - ۳۴۱.

۲. تقویت حمیت اجتماعی و غیرت دینی

یکی از راهکارهای اجتماعی پیشگیری از اعتیاد در جامعه، تقویت غیرت اجتماعی است. حساسیت و مراقبت شدید نسبت به ارزش‌های مادی و معنوی با انگیزه‌های ایمانی، از مصادیق غیرت است؛ زیرا فرد غیور با استفاده از محبت به دین، به جهاد و امر به معروف و نهی از منکر می‌پردازد؛^۱ چنانکه امام صادق علیه السلام فرموده است: «إِذَا لَمْ يَغْرِ الرَّجُلُ فَهُوَ مَنْكُوسُ الْقَلْبِ»؛^۲ اگر انسانی غیرت نداشته باشد، قلب و فکرش وارونه است.

غیرت داشتن به خانواده، محله، کشور و دین، به معنای ممانعت از استفاده و بهره‌مندی دیگران از آن‌ها نیست؛ بلکه پیشگیری از ایجاد زمینه‌های بهره‌مندی نامشروع دیگران را نیز در بر می‌گیرد. افراد همان اندازه که به ناموس و کشور خود حساسیت دارند، باید نسبت به فاسد شدن جامعه نیز حساسیت و غیرت داشته باشند.

در زمان رضاشاه که موضوع کشف حجاب مطرح بود و مأموران رضاشاه چادر زن‌ها را از سرشان برمی‌داشتند، شبی امام خمینی علیه السلام در حرم بودند، ناگهان از میان زن‌ها سر و صدا بلند شد. حضرت امام علیه السلام با عصبانیت جلو رفت و سیلی محکمی به صورت یکی از مأموران زد و گفت: «اینجا خانه مردم است. خانه اهل بیت علیهم السلام است. شما حق ندارد این کارها را بکنید». مأموری که سیلی خورده بود، گفت: «مأمور اعلیحضرت را می‌زنی؟». سپس همگی از آنجا رفتند تا قضیه را به مسئولان بالاتر خبر دهند. پس از رفتن مأموران یکی از حاضران به امام علیه السلام عرض کرد: «تا مأموران نیامده‌اند، زودتر از حرم بروند تا مشکلی برای ایشان پیش نیاید». امام علیه السلام فرمود: «همین جا می‌نشینم تا ببینم آن‌ها چه می‌گویند».^۳

۳. اعتماد اجتماعی

اعتماد، زمینه‌ساز همکاری میان اعضای جامعه است که تبادل اجتماعی را در شرایط عدم اطمینان تسهیل می‌کند و در تحقق نظم اجتماعی عنصری حیاتی به شمار می‌آید.^۴ یکی از

۱. نساء: ۷۵.

۲. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۵۳۶.

۳. پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه، «غیرت دینی امام خمینی علیه السلام»، ۱۳۹۶/۱۱/۲۵، کد خبر: ۵۰۸۱۰.

<https://hawzah.net/fa/LifeStyle/View/50810>

۴. مسعود چلبی، جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی، ص ۶۰.

کارکردهای مهم دین، ایجاد اعتماد و اطمینان اجتماعی است.^۱ تحقیقات مختلف داخلی^۲ و خارجی،^۳ بیانگر وجود رابطه مستقیم بین دینداری و اعتماد اجتماعی است. جامعه‌شناسان و اندیشمندان اجتماعی متعددی مانند «وبر»، «تونیس»، «اوانز»، «گامبتا»، «فوکویاما» و «زتومپکا» معتقدند که دین و مذهب، نقش مؤثری در ایجاد و تقویت اعتماد اجتماعی دارند. «هر چه ارزش‌های دینی، فرهنگی و اخلاقی تقویت شده باشد، رفتار افراد پیش‌بینی‌پذیرتر و قابلیت اعتماد افراد بیشتر است».^۴ بنابراین دینداری و شرکت در آیین‌های مذهبی، موجب ترویج و استحکام عقاید، ارزش‌ها و هنجارهایی همچون درستکاری، صداقت، کمک و محبت به دیگران می‌شود که زمینه‌ساز اعتماد اجتماعی است.^۵

هر چه میزان اعتماد در جامعه بیشتر باشد و افراد بتوانند بر اعضا، گروه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای جامعه اعتماد کنند؛ میزان رضایتمندی نیز افزایش می‌یابد و آمار اعتیاد کمتر می‌شود. این در حالی است که توزیع ناعادلانه منابع، ضمن ایجاد شکاف میان فقیر و غنی موجب به وجود آمدن بی‌اعتمادی یا تقویت آن می‌شود.^۶ کاهش اعتماد در جامعه موجب افزایش نابسامانی‌ها، بی‌نظمی‌ها، جرایم و انحرافات در جامعه می‌شود،^۷ تعهد اجتماعی تضعیف و هویت اجتماعی کم‌رنگ^۸ و پیوندهای مشترک و بادوام میان افراد متزلزل می‌شود.^۹ در چنین

۱. مرتضی زین‌آبادی، «بررسی وضعیت اعتماد در جامعه ایران و راه‌های بازسازی آن»، پژوهشنامه اعتماد اجتماعی، ص ۱۵۲ و ۱۵۳.

۲. ر.ک: سید علیرضا افشانی و همکاران، «اعتماد اجتماعی: تحلیلی از سطوح و عوامل»، جامعه‌شناسی، ص ۶۲؛ محمدحسین پناهی و فریبا شایگان، «اثر میزان دینداری بر اعتماد سیاسی»، علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، ص ۷۹؛ علیرضا محسنی تبریزی و اسماعیل شیرعلی، «عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی دانشجویان ایرانی خارج از کشور: موردپژوهی دانشگاه‌های کشور آلمان»، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ص ۱۵۸.

3. Greeley, A(1997), Social and Behavioral Sciences "The Other Civic American, Religion and Social Capital", the American Prospect, 32.

۴. طاهر شریفی، «اعتماد اجتماعی و آموزه‌های دینی»، پژوهشنامه اعتماد اجتماعی، ص ۲۸۲.

۵. همان، ص ۲۹۲.

۶. تقی آزاد ارمکی و افسانه کمالی، «اعتماد، اجتماع و جنسیت»، جامعه‌شناسی، ص ۱۰۰.

۷. مصطفی ازکیا و کریم حسنی‌راد، «نقش اعتماد اجتماعی در مشارکت مردم در طرح‌های توسعه روستایی»، پژوهشنامه علوم اجتماعی، ص ۲۲.

۸. مصطفی ازکیا و کریم حسنی‌راد، «نقش اعتماد اجتماعی در مشارکت مردم در طرح‌های توسعه روستایی»، پژوهشنامه علوم اجتماعی، ص ۱۰۰.

۹. مسعود چلیبی، جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظم اجتماعی، ص ۲۸.

شرایطی زمینه گسترش سودجویی اقشار مختلف در زمینه‌های قاچاق موادمخدر و جذب جوانان و نوجوانان به‌عنوان مصرف‌کننده فراهم می‌شود. از این رو نظام اجتماعی باید به‌گونه‌ای رفتار کند که همه مردم و کنشگران اجتماعی احساس امنیت و تعهد، پیوند اجتماعی و مشارکت اجتماعی کنند و این احساس، در گرو عملکرد تمامی نهادهای شکل‌دهنده اعتماد اجتماعی است.

تقویت و گسترش ارزش‌های دینی و اخلاقی در جامعه و پاسخگو بودن مسئولین، از جمله راه‌های تقویت اعتماد اجتماعی است. مسئولین با پاسخگویی روشن، شفاف و مسئولانه به مردم و رسانه‌های گروهی، می‌توانند سرمایه اجتماعی جامعه را تقویت، زمینه‌های جلب مشارکت و همکاری همه‌جانبه مردم در زمینه مورد نظر را فراهم کنند و از این طریق ضمن افزایش محبوبیت و مقبولیت خود، مردم و گروه‌های مختلف را در زمینه مورد نظر بسیج نمایند.^۱

۴. حمایت و تکافل اجتماعی

تکافل اجتماعی، به معنای ضمانت و پشتیبانی افراد جامعه از یکدیگر به وسیله راهبردهای ایجابی مانند سرپرستی یتیم یا سلبی مانند تحریم ریاست که به انگیزه شعور و وجدان باطنی و از عمق و مبنای اعتقاد اسلامی سرچشمه می‌گیرد تا فرد در پناه کفالت و حمایت جامعه زندگی کند. هدف حمایت اجتماعی نیز به معنای نفع‌رسانی به دیگران و تمایل به کمک‌رسانی و خدمت به آن‌هاست و می‌تواند گستره‌ای از رفتارها را در بر گیرد.^۲ آموزه‌های قرآن و سیره نبوی ﷺ تشویق‌کننده مؤمنان درباره کمک به انسان‌ها و رفع مشکلات یکدیگر است: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى؛^۳ و [همواره] در راه نیکی و پرهیزکاری با یکدیگر همکاری کنید».

لازمه حمایت از انسان‌ها، بهره‌مندی از احسان‌محوری است. در فرهنگ اسلامی برخورد احسان‌محور با دیگران، به معنای پیگیری رفاه و رشد بدون چشمداشت و منت برای دیگران^۴ و به منزله رفتار مثبت به همراه همزادپنداری با مردم است.^۵ قرآن کریم همواره به احسان به

۱. علی‌اکبر «پاسخگویی و نقش آن در تقویت اعتماد اجتماعی»، اندیشه حوزه، ص ۳۹.

۲. سیروس احمدی، «بررسی نوع‌دوستی در روابط روزمره اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن»، جامعه‌شناسی، ص ۹۴.

۳. مانده: ۲.

4. Caldwell, C. Truong, D. Linh, P. and Tuan, A. (2011). Strategic human resource management as ethical stewardship, *Journal of Business Ethics*, Vol. 98, No. 1. pp. 171 - 182.

5. Fromm, E. (1956). *The Art of Loving*. Harper Collins, New York, NY. - Javadi Amoli. A. (2003). *Guidance in Quran*. Qhom: Esra Publication. (In Persian).

والدین،^۱ خویشان،^۲ ایتام، مسکینان، همسایگان و ... سفارش کرده است. انبیای الهی نیز همواره کوشیده‌اند تا ابعاد فرهنگ احسان را در بُعد اندیشه، انگیزه و رفتار به افراد و جامعه منتقل کنند.^۳ فرهنگ‌سازی احسان و خدمت به دیگران، موجب رخت بر بستن فقر، بیکاری، محرومیت و بی‌عدالتی از جامعه، و درمان بیماری‌هایی چون اعتیاد می‌شود.

حمایت‌های اجتماعی، موجب ایجاد احساس امنیت و اعتماد در فرد وابسته به مواد مخدر می‌شود؛ به‌گونه‌ای که ابتلای افراد برخوردار از حمایت‌های اجتماعی بالاتر به سوء مصرف مواد بسیار کمتر است. با تقویت بُعد همکاری جمعی، توزیع مجدد ثروت، رفع فقر و نابرابری و رفع نابسامانی‌های اجتماعی، ضمن تأمین رفاه و ضروریات زندگی افراد، عدالت و آرامش گسترش می‌یابد و جامعه اصلاح می‌شود. در واقع با حل مسئله فقر، بسیاری از آسیب‌های اجتماعی مانند اعتیاد از جامعه دور می‌شوند؛ زیرا وقتی افراد نتوانند با استفاده از ابزار و وسایل موجود به رفاه نسبی دست پیدا کنند، به سوی انزوا و اعتیاد کشیده می‌شوند.

یکی از گروه‌هایی که می‌تواند در حمایت و تکافل اجتماعی نقش مؤثری داشته باشد، گروه خویشاوندی است. ارتباطات خویشاوندی موجب افزایش کنترل اجتماعی غیررسمی خویشاوندان بر یکدیگر می‌شود. هر چه این نوع کنترل اجتماعی بیشتر باشد، گرایش به اعتیاد و دیگر انحرافات کاهش می‌یابد. گروه خویشاوندی ضمن تأمین و رفع نیازهای مادی و معنوی هم‌دیگر، می‌تواند برای تفریح و شادی خویشاوندان برنامه‌ریزی نماید. قطعاً تجمیع ظرفیت‌ها و امکانات موجود در میان خویشاوندان، زمینه اشتغال، تفریح و نشاط و رفع نیازهای زندگی را برای همه فراهم خواهد کرد و اعتیاد در چنین جامعه‌ای گسترش نخواهد یافت.

۵. ایجاد کار و کارآفرینی

از نظر برخی محققان، بیشتر ناهنجاری‌ها ناشی از معضلی به نام بیکاری است؛ زیرا جوانان به دلیل بیکاری خود را در خانه فردی اضافه می‌بینند و برای رهایی از این فکر آزردهنده، به مواد مخدر روی می‌آورند.^۴ بیکاری موجب کاهش اعتماد به نفس، ناکامی در ارضای نیازهای

۱. احقاف: ۱۵، عنکبوت: ۸.

۲. نحل: ۹۰.

۳. علی سروری مجد، «ابعاد فرهنگ احسان در قرآن و سنت»، مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ص ۲۰۴.

۴. شبکه اطلاع‌رسانی دانا، «پدیده بیکاری و تأثیر آن بر روی جامعه»، ۱۳۹۵/۰۵/۳۰، کد خبر: ۸۶۱۸۲۰.

روانی و اجتماعی، پوچی، سردرگمی، ناامیدی، افسردگی و اختلالات اضطرابی، افزایش میزان حساسیت و تحریک‌پذیری، کاهش روابط اجتماعی، طرد اجتماعی، سرزنش دیگران و خودسرزنشگری در افراد می‌شود.^۱ دکتر باهر، آسیب‌شناس اجتماعی می‌گوید: «بیکاری، ام‌الفساد است. بیشتر ناهنجاری‌های اجتماعی از جمله سرقت، انواع جرایم، فساد، فحشا، فقر و افسردگی که زمینه بزهکاری و احساس بی‌ارزشی را در جوانان به وجود می‌آورد، ناشی از بیکاری آنان است»؛^۲ زیرا نامناسب بودن شرایط اقتصادی می‌تواند فشارهای بسیاری را برای فرد ایجاد کند؛ به‌گونه‌ای که فرد برای رهایی از این شرایط، به مصرف موادمخدر روی می‌آورد.^۳ بر این اساس بیکاری در کنار فقر، موجب روی‌آوری به اعتیاد می‌شود.

اسلام برای پیشگیری اعتیاد، افراد و جامعه را به کار و اشتغال تشویق کرده است. قرآن، عمل و کار را به عنوان یک تعهد و تکلیف اسلامی دانسته است: «وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى؛^۴ و برای انسان، بهره‌ای جز سعی و کوشش او نیست». روایات بسیاری نیز ضمن تشویق به کار، سستی و تبلی را نکوهش کرده‌اند؛ چنانکه امام صادق علیه السلام فرموده است: «طَلَبُ الْكَسْبِ فَرِيضَةٌ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ؛^۵ پس از نماز واجب، کسب و کار واجب است». امام باقر علیه السلام نیز فرموده است: «إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ كَثْرَةَ النَّوْمِ وَ كَثْرَةَ الْفَرَاغِ؛^۶ خواب زیاد و بیکاری زیاد، مورد غضب خداست». در سخنی از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نیز آمده است: «إِذَا أَعْسَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُخْرِجْ وَلَا يَغْمَنَّ نَفْسُهُ وَ أَهْلُهُ؛^۷ اگر کسی از شما گرفتار عسرت و تنگی شد، باید دنبال کار برود و خود و خانواده‌اش را گرفتار غم و اندوه (فقر) نسازد».

کارآفرینی، مهم‌ترین راهکار بلندمدت حل معضل اعتیاد است که با فرهنگ‌سازی و ارائه آموزش‌های لازم و پیشگیرانه به افراد، می‌توان به حل این مسئله همت گماشت. از این رویکی

1. honarehZendegi.com

۲. خبرگزاری دفاع مقدس، «بیکاری؛ شاهراه اصلی معضلات و ناهنجاری‌های اجتماعی»، ۱۳۹۵/۰۳/۲۴، کد خبر: ۸۷۳۲۲۹.

<https://defapress.ir/fa/news/87329>

۳. خبرگزاری ایرنا، «اعتیاد با بیکاری و فقر بیشتر شد»، ۱۳۹۸/۰۴/۰۳، کد خبر: ۸۳۳۶۶۹۱۲.

<https://www.irna.ir/news/83366912>

۴. نجم: ۳۹.

۵. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۷.

۶. همان، ج ۷۳، ص ۱۸۰.

۷. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۷، ص ۲۳.

از بهترین راه‌های ایجاد کار، مهارت‌افزایی است. اگر جامعه با رویکرد روشمند مهارت‌افزایی کند، جوانان جذب بازار کار می‌شوند؛ برای مثال افزایش تولیدات در عرصه‌های مختلف می‌تواند سبب افزایش کار و اشتغال شود؛ زیرا تولید یکی از مهم‌ترین ثمرات کار و تلاش است و نقش تعیین‌کننده‌ای در امنیت اقتصادی و روانی جامعه دارد. نگاهی به برنامه‌های اقتصادی پیامبر ﷺ به‌ویژه در مدینه، گویای آن است که حضرت با هوشمندی، برنامه‌ریزی اقتصادی دقیقی داشته است و یکی از مهم‌ترین راهکارهای اقتصادی آن حضرت، مهارت‌افزایی و گسترش فعالیت‌های کشاورزی است.^۱

افرادی که توان سرمایه‌گذاری دارند، می‌توانند با احداث کارخانه و کارگاه‌های تولیدی، جوانان جامعه را جذب بازار کار کنند. پیامبر اکرم ﷺ فرموده است: «بهترین مردم، کسی است که برای مردم سودمندتر باشد».^۲ همچنین در سخن دیگری فرموده است: «أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَيَّ اللَّهُ سُورٌ تُدْخِلُهُ عَلَيَّ مُؤْمِنٍ تَطُودُ عَنْهُ جَوْعَتُهُ وَ تَكْشِفُ عَنْهُ كُزْبَتَهُ»^۳ دوست‌داشتنی‌ترین اعمال نزد خدا، شادی رسانیدن به مؤمن و برطرف کردن گرسنگی او و دور ساختن غم و اندوه از اوست». یکی از مصادیق مهم این امر، ایجاد کار برای جوانان است. هر یک از واحدهای اجتماعی نیز باید مهارت‌های شغلی و حرفه‌ای را به جوانان بیاموزند و با ایجاد تعاونی‌های کار و اشتغال و دادن وام قرض‌الحسنه برای اشتغال اعضای خود در این زمینه تأثیرگذار باشند. ایجاد و گسترش مشاغل خانگی، کمک به خوداشتغالی و آموزش مهارت‌های شغلی توسط این واحدهای اجتماعی می‌تواند در پیشگیری از اعتیاد بسیار مؤثر باشد.

فهرست منابع

کتاب

۱. پاینده، ابوالقاسم، نهج‌الفصاحه، قم: انتشارات انصاریان، ۱۳۸۵ ش.
۲. چلبی، مسعود، جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی، تهران: نشر نی، ۱۳۷۵ ش.
۳. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل‌الشیعة، تصحیح: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، چاپ اول، قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، ۱۴۰۹ ق.

۱. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱۰، ص ۳۷۰.

۲. ابوالقاسم پاینده، نهج‌الفصاحه، ج ۲۲۱.

۳. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل‌الشیعة، ج ۱۶، ص ۳۵۳.

۴. شعیری، محمد بن محمد، جامع‌الاخیار، چاپ اول، نجف: مطبعة حیدریه، بی‌تا.
۵. علینی، محمد، سرمایه اجتماعی در آموزه‌های اسلامی، قم: بوستان کتاب، ۱۳۹۱ ش.
۶. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تصحیح علی‌اکبر غفاری و محمد آخوندی، چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الإسلامیة، ۱۴۰۷ ق.
۷. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تصحیح: جمعی از محققان؛ چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
۸. مرکز فرهنگ و معارف قرآن، دائرةالمعارف قرآن کریم، قم: بوستان کتاب، ۱۳۹۲ ش.

نشریات

۱. احمدی، سیروس، «بررسی نوع‌دوستی در روابط روزمره اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن»، جامعه‌شناسی، دوره دهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۸۸، ص ۱۰۸ - ۸۷.
۲. ازکیا، مصطفی و کریم حسینی‌راد، «نقش اعتماد اجتماعی در مشارکت مردم در طرح‌های توسعه روستایی»، پژوهشنامه علوم اجتماعی، سال سوم، شماره اول، بهار ۱۳۸۸، ص ۲۷ - ۷.
۳. افشانی، سیدعلیرضا و عباس عسکری ندوشن، سمیه فاضل نجف‌آبادی، محمد حیدری، «اعتماد اجتماعی: تحلیلی از سطوح و عوامل»، جامعه‌شناسی کاربردی، دوره ۲۰، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۸، ص ۱۸ - ۴.
۴. آخوندی، محمدباقر، «تأثیر مراتب دینداری بر کاهش انحرافات اجتماعی در آموزه‌های قرآن»، دوفصلنامه انسان‌پژوهی دینی، دوره ۱۴، شماره ۳۷، بهار و تابستان ۱۳۹۶، ص ۱۱۸ - ۹۳.
۵. آزاد مکی، تقی و افسانه کمالی، «اعتماد، اجتماع و جنسیت: بررسی تطبیقی اعتماد متقابل در بین دو جنس»، جامعه‌شناسی ایران، دوره پنجم، شماره دوم، تابستان ۱۳۸۳، ص ۱۳۲ - ۱۰۰.
۶. پناهی، محمدحسین و فریبا شایگان، «اثر میزان دینداری بر اعتماد سیاسی»، فصلنامه علوم اجتماعی، دوره ۱۴، شماره ۳۷، بهار ۱۳۸۶، ص ۱۰۸ - ۷۳.
۷. جواهری، محمدرضا، «امر به معروف و نهی از منکر و نظارت همگانی از نظر امیرمؤمنان علی علیه السلام»، مجله تخصصی زبان و ادبیات دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، دوره ۳۳، شماره ۳ و ۴، پاییز و زمستان ۱۳۷۹، ص ۸۰۰ - ۷۸۳.
۸. زین‌آبادی، مرتضی، «بررسی وضعیت اعتماد در جامعه ایران و راه‌های بازسازی آن»، پژوهشنامه پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، شماره ۱۹،

ص ۱۵۲-۱۵۳.

۹. سروری مجد، علی، «ابعاد فرهنگ احسان در قرآن و سنت»، مطالعات فرهنگ - ارتباطات، سال پانزدهم، شماره ۲۵، بهار ۱۳۹۳، ص ۲۱۶ - ۱۹۷.

۱۰. شریفی، طاهر، «اعتماد اجتماعی و آموزه‌های دینی»، پژوهشنامه اعتماد اجتماعی، تهران: انتشارات مرکز راهبردی تشخیص مصلحت نظام.

۱۱. عزیزی، بیستون و عثمان علی‌پور و احمد نصرالهی، «بررسی ارتباط دینداری با ارتکاب به جرم در میان جوانان ورزشکار»، فصلنامه اخلاق، دوره هفتم، شماره ۲۷، پاییز ۱۳۹۶، ص ۱۷۸ - ۱۹۶.

۱۲. مجدی، علی‌اکبر، «پاسخگویی و نقش آن در تقویت اعتماد اجتماعی»، اندیشه حوزه، شماره ۴۹ و ۵۰، اسفند ۱۳۸۳، ص ۳۱۲ - ۳۰۳.

۱۳. محسنی تبریزی، علیرضا و اسماعیل شیرعلی، «عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی دانشجویان ایرانی خارج از کشور: موردپژوهی دانشگاه‌های کشور آلمان»، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، دوره ۱۵، شماره دوم، تابستان ۱۳۸۸، ص ۱۷۶ - ۱۵۱.

سایت‌ها

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه، «غیرت دینی امام خمینی (عج)»، ۱۳۹۶/۱۱/۲۵، کد خبر: ۵۰۸۱۰.
۲. خبرگزاری ایرنا، «اعتیاد با بیکاری و فقر بیشتر شد»، ۱۳۹۸/۰۴/۰۳، کد خبر: ۸۳۳۶۶۹۱۲.
۳. خبرگزاری دفاع مقدس، «بیکاری؛ شاهره اصلی معضلات و ناهنجاری‌های اجتماعی»، ۱۳۹۵/۰۳/۲۴، کد خبر: ۸۷۳۲۲۹.
۴. شبکه اطلاع‌رسانی دانا، «پدیده بیکاری و تأثیر آن بر روی جامعه»، ۱۳۹۵/۰۵/۳۰، کد خبر: ۸۶۱۸۲۰.

1. Caldwell, C. Truong, D. Linh, P. and Tuan, A. (2011). Strategic human resource management as ethical stewardship, Journal of Business Ethics, Vol. 98, No. I. pp. 171 - 182.
2. Romm, E. (1956). The Art of Loving. Harper Collins, New York, NY. - Javadi Amoli. A. (2003). Guidance in Quran. Qhom: Esra Publication. (In Persian).
3. Greeley, A(1997), Social and Behavioral Sciences" The Other Civic American, Religion and Social Capital", the American Prospect, 32.